

ПРОБЛЕМИ НА РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА БРАЗИЛИЯ В СЪВРЕМЕННИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Максим Кирчанов

Съвременна Бразилия принадлежи към водещите страни в региона на Латинска Америка, което е продиктувано от редица фактори. От *една страна*, по силата на заеманата от нея *огромна територия* в Южна Америка¹; *от друга* – във *вътрешнополитически план* важна роля в региона играят нейните фактори за регионализация. Регионализацията се проявява в политическите процеси, в различните нива на политическата култура и като резултат – в различната степен на участие на регионите в политическите процеси – бразилското участие е безспорно мащабно. Да отбележим, че по силата на своя икономически потенциал Бразилия спомага регионализацията на политическото пространство в цяла Южна Америка². *Третият аспект* е икономическата регионализация – на фона на икономическите диспропорции стават още по-видими политическите различия.

Бразилия е причислена към групата на динамично развиващите се държави, към най-големите и трансформиращи се икономики в съвременния свят. Особена роля за развитието на такива пазари като Бразилия играе държавната политика, насочена както към подкрепа на цялата икономика, така и към поддържане на отделни сектори и сегменти на пазара. Във функционирането на бразилската икономика държавата има важна роля почти през целия XX век. Тя решава макро- и микроикономическите проблеми както на национално, така и на регионално ниво. В подобна ситуация актуална тема за съвременните бразилски икономисти става въпросът за регионалното развитие на Бразилия.

Получаването на независимостта, съществуването ѝ в качеството на най-голямата империя в Латинска Америка спомага проявлението на различни местни особености, добре изучени в историческата литература. Ако до началото на XX век Бразилия е регион преди всичко

---

¹ Бразилия явялется пятым по размерам территории государством в мире, уступая РФ, САЩ, Канаде и Китаю. Бразилия занимает 47.3 % от всей территории Южной Америки. Протяженность с севера на юг составляет 4320 км, а 4328 – с запада на восток.

² Об этом процессе в теоретическом плане см.: Souto Maior L.A., O Brasil e o regionalismo continental frente a uma ordem mundial em transição // RBPI. – 2006. – Vol. 49. – No 2. – P. 42 – 59.

географски, то през XX век тя придобива и политически контекст³. Географската трансформация на Бразилия в политическа общност, превръщането на бразилската политическа нация в крупен играч, отначало в Южна Америка, а после в политическия живот на Латинска Америка като цяло – тези фактори спомагат не просто за политизацията на вече утвърдения бразилски регионализъм⁴, но и за неговата постепенна институционализация.

Формирането на бразилския регионализъм, отначало културен, а по-късно и идентичен, протича в края на XIX и през XX век. В началото на XX век Бразилия става изключително разнообразна в регионален план. Традиционните устои, където доминират два полюса на организация на социалния живот – “casa grande” и “senzala” (по точното определение на Жилберту Фрейре⁵), се сменят от местните политически култури, елити и традиции. Културно-идентичният фактор има принципно значение за изучаването на политическите процеси в Бразилия, на бразилския регионализъм и на модернизацията му през XX век, защото той влияе на формирането на различните типове политическа култура, на дискурса за лоялността и политическата идентичност, т.е. на категориите, които определят успешното провеждане (понякога и на поражение) на политическата модернизация.

В развитието на съвременния бразилски регионализъм се наблюдават четири етапа: 1) от началото на XX век до средата на 40-те години; тогава регионализмът се формира като политическо явление и първите опити за политическа модернизация на страната при управлението на Ж. Варгас; 2) от средата на 40-те години до средата на 60-те – периодът между два важни в развитието на политическите процеси военни преврати – първият отстранява Ж. Варгас, а вторият установява военен режим, който продължава модернизацията с авторитарни методи, заложи от времето на Ж. Варгас; 3) от средата на 60-те до края на 80-те години – опити да се преодолеят тенденциите на регионализация чрез технократски методи на управление; 4) от началото на 90-те години до днес – етап, през който бразилската регионализация започва да се развива като дихотомия във вътрешните и

---

³ Значителна регионална перспектива характерна за мнозинството работещи в Бразилия - истории и политически процеси в регионите. См.: Fausto B., *História do Brasil*. – São Paulo, 1997.

⁴ О феномена бразилския регионализъм в теоретическия план см.: Cano W., *Desequilíbrio regionais e concentração industrial no Brasil: 1930-1970*. – São Paulo, 1985; Costa W.M. da, *Estado e políticas territoriais no Brasil*. – São Paulo, 1985; Pellaes Mascaro L., *Similaridades entre Regionalismo e Antropofagia: nacionalismo – internacionalismo – regionalismo* // MRVH. – 2004. – Vol. 5. – No 10.

⁵ Freyre G., *Casa grande e senzala. Formação da família brasileira sob o regime de economia patriarcal*. – Rio de Janeiro, 1936.

външните процеси, което означава превръщане на Бразилия в мощна регионална държава, в регионален лидер, но с многобройни вътрешни проблеми.

По мнението на бразилските икономисти (Антониу Саласар Пессоа Брандау, Жервасиу Каштру де Резенди, Роберт Вандерлей да Кошта Маркиш), процесите на регионалния ръст на четвъртия етап от регионализацията са свързани с промените във валутната политика в края на 90-те години.⁶

Бразилските икономисти смятат, че цикличните колебания на цените на селскостопанските продукти и поскъпването им имат положително развитие за икономиката. Ръстът на цените стимулира износа и се разширява площта на селскостопанските територии. Бразилските икономисти подчертават, че “ръстът на селскостопанско производство е свързан с разширеното пространство за селскостопанско производство”. Динамиката на ръста на териториите свидетелства за следните изменения: ако през 1990, 1991 и 2001 г. този ръст е 3,6 %, то от 2001 до 2004 се наблюдава рязко увеличение до 13,8 %. Например от 2001 до 2004 г. площта на посевите със зърно са увеличени до 22,8%. Нарастнали са реколтите на соевите култури в югоизточните и в средните западни щати на страната, съответно до 39,8% и 66,1%, което е свързано с намаляване на обема на други, по-малко рентабилни култури. Заедно с положителната соева динамика се наблюдава ръст в производството на царевича, памук и ориз.

Като анализират проблемите с ръста на соевото производство, бразилските икономисти подчертават, че това разширение се реализира по три пътя – *първият* е за сметка на намаляването на посевите на другите култури, *вторият* – за сметка на ликвидираните пасбища, *третият* – усвояване на нови земи. Вторият вариант свидетелства не толкова за превземането на девствените земи на региони като Амазонка⁷, но и за деградацията на вече установена култура на производство като скотовъдството. Ресурсите на Амазония продължават да са неизползвани, което е свързано с необходимостта от инвестиции и създаване на инфраструктура.

---

⁶ Brandão A.S.P., Castro de Rezende G., Costa Marques R.W. da, Crescimento agrícola no período 1999/2004: a explosão da soja e da pecuária bovina e seu impacto sobre o meio ambiente // Economia Aplicada. – 2006. – Vol. 10. – No 2.

⁷ О регионе Амазонии в бразильской экономике см. подробнее: Becker B.K., Geopolítica da Amazônia // Estudos Avançados. – 2005. – Vol. 19. – No 53; Monte-Mór R.L., Urbanização e modernidade na Amazônia contemporânea // Brasil século XXI por uma nova regionalização? / org. E. Limonad, R. Haesbaert, R. Moreira. – São Paulo, 2004. – P. 112 – 122.

Използването на пасищата за посев на соя е изгодно от гледна точка на логистиката. Новото използване на пасищата благоприятства потребностите на соевото производство в по-голяма степен от региона на Амазония⁸, които продължават да са трудноусвояеми. Тенденцията към намаляване на териториите на пасищата започва от 1970 година. По статистика от 1970 г. до 1996 г. общата територия на пасищата е намалена от 46 на 23 млн. декара, а територията на соевите посеви е нараснала от 7 на 50 млн. декара. Бразилските специалисти не изключват новите територии със соя след няколко години отново да се превърнат в пасища.

Използването на пасищата за посев на соя, според бразилските икономисти, е позитивно като логистика. Новото усвояване на бившите пасища е по-лесно от териториите на Амазония, оставащи неусвоени.

Анализът на тези процеси показва, че намаляването на пасищата в животновъдството не е довело до негативни процеси. Напротив, принудило е производителите да използват активно най-нова техника, което, при ръста на световните цени на месото, позволява на Бразилия да стане най-големият износител на месо през 2004 г. От друга страна, бразилските икономисти са принудени да отбележат известен регрес в аграрния сектор. По тяхно мнение, през 90-те години на XX век ръстът е в резултат на нови култури и технологии. През първите месеци на 2000 г. някои бразилски наблюдатели изразяват опасенията си, че селското стопанство на Бразилия започва да се развива не интензивно, а екстензивно, за което свидетелства продължителната структурна криза в аграрния сектор като цяло.

Разширяването на използваните територии може да има положителни резултати за развитието на цялото стопанство на страната. Разширяването на използваните територии води до развитие на инфраструктурата чрез строителството на пътищата. Важен фактор в разширението на селскостопанските площи са цените на продукцията в този сектор. Бразилските икономисти предполагат, че тези цени са тясно свързани с общата монетарна политика, на първо място с колебанията на обменния курс, предизвикан от ориентираното към износ селско стопанство на Бразилия. Към 2000 и 2001 г. цените на селското стопанство са относително стабилни въпреки тенденцията за повишаване на цените на животинската продукция. Световната криза не се отразява на цените на вътрешния бразилски пазар, те остават стабилни с изключение на цените на месото.

---

⁸ О регионе Амазонии и его месте в функционировании бразильской экономики см.: Margulis S., *Causas do desmatamento da amazônia brasileira*. – Brasília, 2003.

По мнението на бразилските икономисти зависимостта на аграрния бразилски сектор от световните тенденции се проявява в най-голяма степен в динамиката на соята: ако в периода 1998-2001 г. вътрешните цени остават стабилни, то през 2002-2004 г. високите световни цени провокират ръст на цените и на вътрешния пазар. Скокът в цените провокира основните производители на соя в света (Бразилия, САЩ и Аржентина) през 2003 / 2004 г. да понесат значителни загуби, което е свързано с неблагоприятните природни условия.

Тенденциите в развитието на бразилската агроикономика се влияят и от външните, и от вътрешните фактори. Външните са свързани със световните цени на селскостопанската продукция и с факта, че бразилската икономика за продължителен период е ориентирана към износа. Вътрешните фактори са свързани с териториалните изменения в структурата на селското стопанство – намаляване на пасищата и ръст на териториите, предназначени за соя. Трябва да се отбележи, че развитието на аграрния сектор е в рамките на високотехнологичен модел, а намаляването на пасищата и увеличаването на соевото производство води до ръст на бразилския износ както на месо и мляко, така и на соя.

Аграрният сектор играе важна роля в развитието ѝ като водеща икономика. В този сектор има утвърдени традиции – той е регионализиран на повече и по-малко развити региони⁹. Сред най-развитите региони са Риу-Гранди-ду-Сул, на който бразилските икономисти отделят значително внимание.

Като анализират особеностите в развитието на региона Риу-Гранди-ду-Сул, бразилските икономисти (Марку Антониу Монтойя, Едуарду Белизариу Финамори) подчертават, че аграрната икономика вероятно трябва да се изучава в контекста на нейното самофункциониране. В рамките на подобно възприемане агроикономиката е система със свои действащи и саморегулиращи се актьори¹⁰. Особено внимание се обръща на факта, че традиционно селското стопанство играе особена роля в развитието на националната икономика на макрониво и затова е подложено на циклични изменения и колебания. Освен това повечето актьори в аграрния сектор са тясно

---

⁹ О регионализации в Бразилии см. подробнее: Кирчанов М.В., Дискурсы бразильской регионализации в контексте политической модернизации // Геополитика глобализирующегося мира. Материалы международной научной конференции / ред. А.А. Слинько, С.И. Дмитриева. – Воронеж, 2007. – С. 60 – 75

¹⁰ Montoya M.A., Finamore E.B., Delimitação e encadeamentos de sistemas agroindustriais: o caso do complexo lácteo do Rio Grande do Sul // Economia Aplicada. – 2005. – Vol. 9. – No 4.

свързани помежду си, което създава известна независимост на селскостопанското производство от останалите отрасли в икономиката.

Тази независимост не може да бъде абсолютна, защото съвременният аграрен сектор в значителна степен е механизирани (в бразилската терминология – технизиран), а аграрните и промишлено-аграрните региони си взаимодействат. Бразилските икономисти смятат, че подобна специфика се отразява на развитието на щата Риу-Гранди-ду-Сул. На територията на щата се развива високотехнологична аграрна икономика. В бразилската икономическа терминология терминът “аграрна икономика” обединява всички отрасли, развиващи се в аграрните региони и занимаващи се с производството, удовлетворяващо човешките потребности – животновъдство и производство на мляко. Отделен сегмент в аграрната икономика с важно място заема кафето.

В Риу-Гранди-ду-Сул високотехнологичното и ефективно производство, тесните връзки с останалите производства са характерни за млечната продукция. Важен фактор за развитието на млечния сектор в Риу-Гранди-ду-Сул става общото изменение на икономическата политика в Бразилия в началото на 90-те години. Жестоката кейсианска политика преминава към умерен либерален модел – постепенно се либерализира пазарът и се намалява ролята на регулативните механизми. През 1990 г. производителите на мляко в Риу-Гранди-ду-Сул са принудени да се конкурират с транснационалните корпорации, които се възползват от открития пазар, за да увеличат своя дял, и това веднага се отразява на рафтовете на бразилските супермаркети. Като защитна мярка бразилските производители залагат на още по-голяма концентрация и внедряване на най-нови технологии в производството на млечни продукти. Производителите на мляко в Риу-Гранди-ду-Сул успяват да стабилизират позициите си като използват собствените си ресурси и подкрепата от страна на държавата, която не се отказва напълно от протекционистките си мерки. От двадесет и шестте най-важни отрасли в страната млечният сектор заема трето място по значимост и доходност. Той е генератор на добавена стойност в икономиката на Риу-Гранди-ду-Сул и заема осмо място, по заетост – девето, по ръст на доходите – седемнадесето. Успехите в този сектор в цялостното регионално развитие са следствие от ефективното икономическо наследство от епохата на етатизма, от използването на местните природни ресурси и създадената за тях инфраструктура, от степента на сътрудничество и взаимодействие на държавата с бизнеса. Съчетаването на тези фактори прави регионалната икономика на щата Риу-Гранди-ду-Сул водеща в националната икономика на Бразилия.

Затова в икономическите изследвания на селското стопанство се отделя особено внимание на проблемите, насоките и характеристиките в развитието на аграрния сектор. По мнението на бразилските икономисти (Клайлтон Атаидиш де Фрейташ, Карлуш Жозе Каетану Бача, Даниел Мария Фассатти¹¹), развитието на селското стопанство и ръстът на аграрното производство в Бразилия се сблъскват с редица препятствия, от които най-сериозният е развитието на човешкия капитал: болшинството от заетите в селското стопанство имат ниско образователно ниво. Аграрният сектор функционира в макроикономиката и затова изпитва не само регионалните диспропорции, характерни за икономиката на Бразилия, но и последствията от външния дълг, вътрешната задълженост, инфлацията.

Бразилските икономисти, анализирайки спецификата на развитието на селското стопанство, подчертават, че “регионалните разлики в аграрния сектор са очевидни,... както и че те сами няма да изчезнат”. По тяхно мнение щатите на Бразилия имат три нива на селскостопанско развитие и производство: развити, слаборазвити и развиващи се. Икономистите препоръчват да се разделят понятията “ръст” и “развитие” в стопанството. Под “ръст” бразилските автори разбират увеличаване на количеството на крайния продукт или други резултати, свързани с функционирането на един или друг сектор на националната икономика. В същото време, подчертават те, икономическото развитие е “динамичен процес на структурни изменения в икономиката с цел осигуряване на по-високо ниво на потребление на голяма част от населението, увеличаване на продължителността на живота, разширяване на достъпа до образование и намаляване на продължителността на работния ден”¹². Икономическото развитие в Бразилия има и друго измерение, свързано с “внедряването на нови форми на производство, които да повишат производителността на труда”. Икономическото развитие, в това число и аграрният сектор, трябва да включва структурни изменения, които водят до ръст на благосъстоянието на населението, до увеличаване на продължителността на живота и до широк достъп до образование.

Проблемите на ръста и развитието имат място и в аграрния сектор, който може да се възприеме като показателен за цялата бразилска икономика. Икономическият ръст в аграрния сектор, по

---

¹¹ Freitas C.A. de, Bacha C.J.C., Fossatti D.M., Avaliação do desenvolvimento do setor agropecuário no Brasil: período de 1970 a 2000 // Economia e Sociedade. – 2007. – Vol. 16. – No 1.

¹² О проблемата за развитието на аграрния сектор в Бразилия см.: Araújo P.F.C., Schuh G.E., Desenvolvimento econômico e o papel da agricultura // Economia e administração agroindustrial. – Piracicaba, 1995. – P. 1 – 28.

мнението на бразилските икономисти, е необходимо, но недостатъчно условие за развитието на селскостопанското производство като цяло. Тенденцията, че аграрният сектор е място за работа на най-необразованата част от бразилското общество преобладава и на територията на такива икономически развити щати като Сан-Паулу и Риу-Гранди-ду-Сул. Най-ниското ниво на образование е отбелязано в работещите в селското стопанство в щатите в североизточна Бразилия.

Подобна ситуация е свързана с изостаналостта на селското стопанство в този регион, което го отличава от другите щати. За аграрните региони на североизточна Бразилия са характерни и най-ниските темпове на ръст и незначително развитие на пазара на кредитиране на селскостопанското производство. Най-важен етап за аграрния сектор на Бразилия става периодът от 1970 г. до 2000 г.¹³, когато по-голямата част от държавните програми са насочени към изравняване на нивата на развитие в различните региони, засилване и стимулиране на производството в най-изостаналите региони на североизточна Бразилия.

Различните нива на развитие на регионите създават най-големи проблеми в провеждането на аграрната политика¹⁴. Това на практика води до провал на държавните програми, насочени към механизация (по бразилската икономическа терминология – *technification* – технификация) на селското стопанство. Затова темповете на механизация през 80-те години на ХХ век в сравнение с 70-те години намаляват. Промените, настъпили за периода от 70-те до първото десетилетие на новото хилядолетие, са свързани с “интензификацията на научно-техническия прогрес в бразилското селско стопанство”. През 2000 г. около 55 % от работниците в аграрния сектор продължават да са с незавършено образование. Наблюдава се обаче увеличаване на лицата,

---

¹³ Об общих проблемах и тенденциях развития агроэкономики в Бразилии см.: Vacha C.J.C., Roch M.T., O comportamento da agropecuária brasileira, no período de 1987 a 1996 // Revista de Economia e Sociologia Rural. – 1998. – Vol. 36. – No 1. – P. 39 – 59; Barros J.R.M., Graham D.H.A., A agricultura brasileira e o problema da produção de alimentos // Pesquisa e Planejamento Econômico. – 1978. – Vol. 8. – No 3. – P. 695 – 726; Ferreira Filho J.B.S., Notas a respeito do desempenho agregado da agricultura brasileira no período 1980 – 1991 // Revista de Economia e Sociologia Rural. – 1994. – Vol. 32. – No 3. – P. 225 – 235; Mello F.H., O crescimento agrícola brasileiro dos anos 80 e as perspectivas para os anos 90 // Revista de Economia Política. – 1990. – Vol. 10. – No 3. – P. 22 – 30; Silva J.G., Kageyama A., Emprego e relações de trabalho na agricultura brasileira: uma análise dos dados censitários de 1960, 1970, e 1975 // Pesquisa e Planejamento Econômico. – 1983. – Vol. 13. – No 1. – P. 235 – 266.

¹⁴ Araújo P.F.C., Schuh G.E., Desenvolvimento econômico e o papel da agricultura // Economia e administração agroindustrial. – Piracicaba, 1995. – P. 1 – 28.

заети в селското стопанство, завършили средно образование – със 125 процента.¹⁵

Ниското ниво на образование е свързано с форсиране на политиката за завършено средно образование през втората половина на ХХ век. Получилите диплома обаче напускат работата си в селските региони на страната. На фона на тази вътрешна миграция средното ниво на образование на лицата, заети в селското стопанство, продължава да е много ниско. Затова специалистите подчертават, че “средното ниво на образование на работещите в селското стопанство във всички североизточни щати е относително невисоко по отношение на заетите в икономиката като цяло. През 1970 г. средното ниво на образование в североизточните щати е едва 41 % от средния показател за страната”. Към 2000 г. този показател се увеличава от 41 до 68 процента.

Опитите за форсирано развитие на аграрния сектор в някои региони водят до ръст на следните показатели. Напр. ръстът на селскостопанското производство във Федералния окръг, в щатите Гояс, Мату-Гросу и Маранян съставлява в този период около 3,95 % на година. Най-висок ръст на развитие на аграрния сектор има през втората половина на 90-те години в щатите Гояс (12,05 %), Мату-Гросу (15,20 %) и Парана (13,19 %). Това обаче не ликвидира регионалните диспропорции в развитието на Бразилия: към 1996 г. стойността на селскостопанската продукция, произведена на територията на щата Маранян, е 11,4 пъти по-малка от същите показатели в щата Сан-Паулу.

През втората половина на 90-те години на ХХ в. североизточните щати изостават все повече от най-развитите региони, като отбелязват отрицателен ръст. Традиционното развитие на щатите от юга и от средния запад отбелязват стабилни темпове на развитие: ако през 1996 г. съвкупната стойност на продукцията им на човек от населението е 1.600.00 бразилски реала (R\$), то през 2000 г. се покачва на 2.600.00 R\$. В останалите щати на Бразилия (Рорайма, Акко, Рондония, Пара, Амапа, Амазония, Баия, Сержипи, Алагоас) се отбелязват аналогични показатели – от 600 до 1000 R\$.

Бразилските икономисти подчертават, че бразилското правителство нееднократно предприема опити да стимулира и ускори развитието на различни сектори в икономиката чрез техническо превъоръжаване и общ модел на модернизация, която да се прояви в ръст на средното образование на бразилците. Подобни мерки обаче имат

---

¹⁵ Об уровне человеческого капитала в бразильском аграрном секторе и проблемах развития сельского хозяйства см.: Gonçalves F.O., Seabra F., Teixeira J.R., O capital humano em um modelo de crescimento endógeno da economia brasileira // *Análise Econômica*, 1998, Vol. 16, No 29, P. 139-148.

ограничен ефект, което се отразява на запазването на диспропорцията в развитието на бразилската икономика на национално ниво. Затова бразилските икономисти смятат, че регионалната политика трябва да се определя от държавата, в чиито ръце са механизмите за преразпределение на доходите от данъчните приходи¹⁶. Промяната във фискалната политика обаче може да доведе до противоречиви резултати – една част от развитите щати да понесат значими загуби, които в бедните райони няма да са толкова забележими. Подобна ситуация ще бъде временна, а резултатите от регионалната политика като цяло зависят от решителността на държавата да се справи с регионалните диспропорции.

Като анализират процесите на развитие на регионалната икономика (в частност – индустриализацията), бразилските икономисти подчертават взаимозависимостта с процесите на регионализация и урбанизация, в които държавата играе ролята на основен регулатор. Тя частично форматира икономическото пространство и бизнес средите, които се занимават непосредствено с реализацията на проектите за развитие, насочени към интеграция на регионалните икономики, както и към засилване на сегашните диспропорции на развитие.

В бразилските икономически изследвания доминира мнението за необходимостта и важността на реализацията на иновационните проекти на регионално ниво. Залог за успеха им е сътрудничеството с държавата като регулиращ фактор на икономическия живот на Бразилия и бизнес средите, които реализират тези проекти.

Развитието и усъвършенстването на регионалната политика в условия на постепенна модернизация и съхраняване на локалната специфика стават един от тези фактори, които способстват външната регионализация на Бразилия, нейното постепенно превръщане в регионален гигант и лидер, който става основа на новата регионализация, привличайки към себе си нови външнополитически партньори и съобразно националните си интереси създава система на международни отношения на регионално и южноамериканско ниво.

Преди да направим изводите в настоящата статия, трябва да имаме предвид следните факти. Бразилските елити са си изработили стратегия на управление на националната икономика, която през целия XX век се опира на държавното участие като един от най-важните принципи на икономически живот. Етатистските методи на управление активно се използват не само от Жетулиу Варгас и от неговите политически наследници (Жоау Гуларт, Жуселин Кубичек), но и от по-

---

¹⁶ Assis R.L. de, *Desenvolvimento rural sustentável no Brasil: perspectivas a partir da integração de ações públicas e privadas com base na agroecologia* // *Economia Aplicada*, 2006, Vol. 10, No 1.

късните поколения бразилски политици от втората половина на XX век (80-те и 90-те години), когато активното държавно участие в икономиката е намалено. Политиката на либерализация и ограничена приватизация не е отменила активното държавно участие, но принуждава управляващите елити да поставят нови акценти, което води до отказ от политика, ориентирана към собствени ресурси, и до по-широко участие на Бразилия в световната икономика.

В такава ситуация държавата запазва ролята си на значителен и активен участник в управлението на повечето отрасли от националната икономика и на първо място в аграрния сектор, който в редица региони е системообразуващ сегмент в развитието и функционирането на регионалната икономика. Заедно с това обаче в полза на отворения модел на икономика на бразилските пазари проникват чужди фирми, в това число и ТНК. В тази нова ситуация става очевиден незначителният адаптивен потенциал на бразилската икономика, която през по-голямата част от XX век се управлява не в съответствие с икономическите, а с политическите интереси на управляващия елит – както в рамките на авторитарните, така и при демократичните режими. Политиката на икономическа откритост в Бразилия показва своята неспособност оперативно да реагира на външните предизвикателства, което се отразява в лявоориентираната политика. Избраният “работнически” президент Инасиу Лула да Силва успя да гарантира политическа приемственост на своя режим на изборите през 2010 г. с избирането на новият президент – Дилма Руссефф.

Политиката на Инасиу Лула да Силва се характеризира със значително държавно участие въпреки наличието на неолиберална риторика. Вероятно подобна стратегия ще получи своето развитие и в периода на президентството на Д. Русефф. Най-важните стимули за провеждането на подобна политика не са продиктувани само от чисто икономически мотиви. Политическата мотивация е свързана с разширеното бразилско участие в световната икономика, където основният ѝ конкурент от региона е не по-малко амбициозната Аржентина. В подобна ситуация политическото бъдеще на Бразилия ще бъде тясно свързано с нейните икономически перспективи, със способността ѝ да реагира на кризисни явления и да се справя с тях. Вероятно бразилската икономика, която през целия XX век активно е подкрепяна от държавата, и на съвременния етап, в условията на нарастваща международна конкуренция, ще се ползва от държавната подкрепа не само на национално, но и на международно ниво.

Подобна политика може да се съпровожда и с нарастване на собствените ѝ политически амбиции. Бразилия определено е заинтересована да се превърне в център на регионалната интеграция,

което ще изиска от управляващия елит както политическо, така и икономическо сближаване със съседите и на първо място с Аржентина. В тази ситуация ролята на държавата като център на приемане на решенията вероятно ще става все по-актуална. Засилването на политическата и икономическата тежест на Бразилия в света неизбежно поставя нови проблеми и в развитието на американо-бразилските отношения. Политическите събития от 2001 г. и акцентът на САЩ в борбата с международния тероризъм в някаква степен намалиха американския интерес към Бразилия. В цялостната външна политика на Белия дом обаче латиноамериканската насоченост запазва своята актуалност и продължава да бъде един от важните фактори при формирането ѝ.

Развитието на Бразилия и задълбочаването на американо-бразилската конкуренция вероятно не бива да се свързва непосредствено с отслабването на САЩ или със засилването на Бразилия. През XXI столетие в световната политика могат да се появят и да заявят претенциите си нови политически сили като Китай. Ръстът на китайския фактор в световната политика може в дългосрочна перспектива да доведе до изместване на центъра на силите и до приемане на политически решения с формирация се нов актьор – Азия. В тази ситуация САЩ са обречени да изгубят своето влияние и да деградират до нивото на регионален лидер. В дългосрочна перспектива това може да открие нови възможности и хоризонти за ръста на Бразилия, но само ако тя запази своя политически и икономически адаптивен потенциал.

Превод: Доц. д-р Елеонора Пенчева